

DRUŠTVO I UMETNOST U OKOLNOSTIMA IZNUĐENE REALNOSTI

Na kraju druge decenije XXI veka pojavio se termin „nova normalnost“ kao slutnja drastičnih promena načina življenja u vremenu nakon pandemije virusa korona. Zapravo, već u „doba korone“ svet se drastično promenio. Predostrožnost nas je prinudila na izbegavanje dosadašnjeg socijalnog ponašanja. Obezbeđivanje distance nije samo karakteristika odnosa između pojedinačnih individua, nego se paradigma distance prenela i na političke, ekonomske, sociološke, ekološke, pa čak i naučne oblasti. Svet je, u strahu i opasnosti, pokazao svoje drugo lice.

Zapravo, već je na samom početku novog veka postala vidljivom epohalna kriza izazvana kulminacijom kapitalizma i dominacijom filozofije profita. Velike svetske korporacije i njihovi vlasnici čitav su svet pretvorili u vlastiti resurs – jednako (zlo)upotrebljavajući ljude i prirodu – nijednog trenutka ne mareći za sudbinu i budućnost čitave populacije.

Srpska filozofkinja Divna Vuksanović prepoznaje specifičnost sprege kapitalizma i kompjuterske tehnologije. Tako, na primer, internet ne samo da podržava kapitalizam, već bitno ojačava njegovu ekonomiju. Vuksanović u sjajnom tekstu „Filozofija medija: mediji i alternativa“, ukazuje na polemiku protiv ideologije Stiva Džobsa (Jobs), objavljenu na internet portalu *Gardijana*, gde se pojavio Tomkinsov (Doug Tompkins) tekst u kome konstatuje: „Kompjuter je mehanizam za akceleraciju, on ubrzava ekonomske aktivnosti i to izjeda svet“, zaključujući da je kompjuter logistička podrška kapitalizmu, tačnije – njegovoj političkoj ekonomiji, a da ova ekonomija danas ne samo da počiva na njemu (kao i na „glupim građanima“, koji se takođe pominju u istom tekstu), već je zahvaljujući računarskim tehnologijama dospela do onog stepena akceleracije koji je takoreći u mogućnosti da uništi svet.“¹ Divna Vuksanović u svojoj raspravi ukazuje da Tomkins osporava mišljenje da tehnologija proširuje demokratiju, tvrdeći da zapravo ona koncentriše još više moći u rukama male elite a posebno ga muči činjenica da su socijalni i ekološki pokreti koji bi trebalo da destruišu prirodu megatehnologije, potpali pod njenu čaroliju.²

Jednom rečju poremećen je uobičajeni dijalektički tok stvari, a celokupnoj populaciji nametnuta je bezobzirna upotreba čoveka i njegovih potencijala. Aktualna svetska pandemija samo je pokazala da je bolest (kao činjenica i kao metafora) postala osobenost či-

¹ Preuzeto iz teksta Divna M. Vuksanović, „Filozofija medija: mediji i alternativa“, Zbornik radova sa naučnog skupa Jagodina–Končarevo (6–8. septembar 2017). Filozofija medija: mediji i alternativa, pos. izd., knj. 22, 2018, str. 297–306.

² <https://www.theguardian.com/sustainable-business/technology-stopped-evolution-destroying-world>. Pristupljeno 9. 1. 2021.

tavog društva a da je proistekla iz sistemskog zanemarivanja brige o čoveku čak i u najrazvijenijim državnim sistemima. Besni kapitalizam je „prisvojio“ nauku te njena najveća dostignuća nisu više neprikosnoveni simbol progresa jer svaki njen napredak donosi novu strepnju, još veći stepen nesigurnosti, straha, zabrinutosti, a već u ranom (pred)robotovskom dobu čovek sve češće spoznaje svu nelagodu specifične „doline jeze“...

Kakav odgovor ovakvom stanju sveta može ponuditi umetnost u trenutku kada je čovek današnjice talac čitavog svetskog poretka ophrvan spregom kapitalizma i tehnološke medijalizacije?

U aktuelnom trenutku, čini se, veoma je značajno reaktualizovati geslo srpskog i jugoslovenskog književnika jevrejskog porekla Oskara Daviča (1909–1989) izrečeno još pre šest decenija: *Traganje za čovekom, to je jedina validna filozofija danas, jedina održiva filozofija!* Jer, umetnost (p)ostaje prostor čovekovog pribežišta, neka vrsta „sigurne kuće“ za očuvanje univerzalnog dijalektičkog smisla; ona treba da bude „podrška čovekovoju duši koja večno pati“ kako to priželjkuje srpsko-mađarski konceptualni umetnik Sombati Balint. Jer takav stav od umetnika zahteva da, pored kritičkog „komentarisanja“ aktuelne stvarnosti, i njegovu obavezu da odbrani zasebnost umetnosti, posebno da insistira na poštovanju kultivisanih etičkih načela. Autentično umetničko delo je, po Arganu, glavni konstituent društvenih vrednosnih modela i ima moć da kvalitativno transformiše društvo. Čini se da je ovo *par excellence* modernističko načelo i te kako primenjivo i u aktuelnom trenutku post-postmodernizma, a što je, recimo, vidljivo u biopolitičkim umetničkim tendencijama. Biopolitički koncept se bavi artifizijalizovanjem života, te nas tako ponovo usredsređuje ka homocentričnoj funkciji umetnosti; ugroženom čoveku današnjice odista je potrebna umetnost koja se brine o njegovom biću i njegovoj egzistenciji; potrebna mu je umetnost usmerena ka jasnoj afirmaciji humanih estetskih i etičkih načela. Početkom ovog veka Jost Smirs je, baveći se promocijom kulture raznolikosti u doba globalizacije, u svojoj knjizi karakterističnog i i te kako primenjivog naziva *Umetnost pod pritiskom* (2003) istakao da umetnost suštinski učestvuje u demokratskim debatama te da je njena uloga izuzetno značajna kao uverljiv i validan odgovor na najrazličitija životna pitanja. Jer, umetnost je, po Smirsu, *polje na kojem se emotivne inkompatibilnosti, društveni konflikti i pitanja statusa sukobljavaju na mnogo koncentrisaniji način nego što je to u svakodnevnoj komunikaciji*. Danas smo, baš kao što ćemo to zasigurno biti i u postpandemijskom vremenu, zatečeni u okruženju drugačije, druge ili „nove normalnosti“, s promenjenim idealima o demokratskim i socijalnim odnosima, stavovima o kapitalizmu, nauci, našim svakodnevnim društvenim odnosima, o položaju čoveka u iznuđenom svetu. Ono što je sigurno – čoveku je potrebna umetnost, njen(i) estetski sistem(i), njena etičnost i osećajnost. Upravo zbog toga – umetnost opstaje. Različita su viđenja njene budućnosti – od relacije estetike Nikolasa Burioa po kojem „umetničko delo nastaje u obezbeđenom prostoru koji je delimično zaštićen od uniformnog ponašanja, te ustanovljava vidove postojanja i modele delovanja u okviru postojeće realnosti“, preko kontekstualne umetnosti koja, kako to napominje mlada novosadska teoretičarka umetnosti dr Sanja Kojić Mladenov, više nije zabavljena zajedničkom idejom o smislu postojanja, već je usmerena ka raznolikostima globalnog sveta čija identifikacija nije rezultat

prirodnih već diskurzivnih definicija; pa sve do radikalističke slutnje američke teoretičarke Karolin Kristove Bakargijeve, svojevremene art-direktorice kasleske Dokumente, da će već u narednim decenijama umetnost potpuno promeniti svoje obličje... Zapravo, umetnost svojim bićem nastoji da iznađe „zdrav“ odgovor svim društvenim zbivanjima, lomovima i napetostima. Sve to zahteva precizan estetski sistem, jasnu ideju i predstavu, adekvatnu etičku napomenu jer, moralnost iskazana u umetnosti duboko zadire u svest čoveka posmatrača i potvrđuje njegovo uverenje o vlastitoj ljudskosti... O ljudskosti koju čovek mora sačuvati da bi opstao u društvu i u okolnostima nove ili iznuđene realnosti.